
Ustrój demokracji szlacheckiej - cz. II - Początki oligarchii magnackiej

Początki oligarchii magnackiej

Pierwszym krokiem na drodze ku zdobyciu przez magnaterię dominującej pozycji było powstanie wielkich fortun (Wiśniowieccy, Koniecpolscy, Sapiehowie) i tzw. ordynacji (zespół dóbr prawnie zabezpieczony przed podziałem, a dziedziczony przez najstarszego w rodzinie) rodzin takich jak Radziwiłłowie, Zamoyscy, Myszkowscy czy Ostrogscy.

Kolejnym ważnym wydarzeniem, które miało wpływ na zwycięstwo magnaterii, był wybór na króla Zygmunta II Wazy. Został on królem dzięki poparciu Jana Zamoyskiego. Jego kontrkandydatem był Maksymilian Habsburg pokonany przez Zamoyskiego w bitwie pod Byczyną w 1588 roku. Katolicy Habsburgowie tradycyjnie popierali magnaterię powiązaną z kościelną kontrreformacją. Wydawało się więc, że wybór Zygmunta II Wazy na tron był sukcesem średniej szlachty. Jednak po krótkim czasie okazało się, że nowy król niechętnie patrzy na jej silną pozycję. Prowadziło to do naturalnego sojuszu króla z magnaterią. Zresztą Zygmunt III Waza zawarł sojusz z promagnackimi Habsburgami, a w 1592 roku próbował nawet sprzedać im polską koronę, czemu zapobiegł Jan Zamoyski. Jednak po utracie przez Zygmunta szwedzkiej korony, skupił się on na rządach w Polsce (które wcześniej były dla niego drugorzędne) i postanowił związać się z magnaterią przeciwko średniej szlachcie, która dążyła do ograniczenia uprawnień monarchy i utrzymania silnej pozycji izby poselskiej.

W 1605 roku zmarł hetman Jan Zamoyski, rządzący w praktyce krajem. Prowadziło to do nieuchronnego zaostrzenia konfliktu między królem i magnaterią a średnią szlachtą. W 1606 roku wybuchł tzw. rokosz Zebrzydowski, który był po śmierci Zamoyskiego nieoficjalnym przywódcą średniej szlachty. Powodem buntu przeciw królowi były jego plany by sejmy kończyły się zawsze uchwałą – konstytucją, król planował także niezależność od Sejmu skarbu i zawodowego wojska. Rokosz został rozbity przez wojska wierne królowi w bitwie pod Guzowem w 1607 roku. Konflikt zakończył się kompromisem (król ostatecznie nie zreformuje Sejmu, ale utrzyma pozycję i nie ukarze buntowników), jednak porażka rokoszan ostatecznie osłabiła rolę średniej szlachty. Magnateria zaczęła od tego czasu ostatecznie przejmować władzę w państwie, marginalizując inne grupy społeczne oraz w dłuższej perspektywie także króla.